

НЕЗНАНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ «ГАМЛЕТ»

На шляху до мистецької досконалості українського перекладу Шекспірового «Гамлета», від першої спроби Павла Свого (Павлина Свенціцького — ж. «Нива», 1865, ч. 3—9) до відтворення цієї трагедії Григорієм Кочуром у 1964 р., стоїть багато добре відомих, як от Ю. Федькович, М. Старицький, П. Куліш, І. Франко, та менш знаних імен.

Досі з українською шекспіріаною не пов'язувано ім'я Леоніда Євгеновича Гребінки, який у 20-х і на початку 30-х років друкувався в періодиці, зокрема в журналах «Червоний шлях», «Життя і революція», «Глобус». Він — автор збірки віршів «Радість чорноземна», що з'явилась у видавництві «Маса» 1930 року. Недавно виявилось, що Л. Гребінці належить досі не опублікований і, як свідчить С. Пінчук, «надзвичайно цікавий» переклад «Слова о полку Ігоревім», у якому, на думку дослідника, розв'язано ряд перекладацьких проблем.

Наприкінці 30-х років Л. Гребінка здійснив також переклад Шекспірового «Гамлета». Окремі його частини він представив разом із власними віршами і деякими іншими перекладами до іспиту, вступаючи 1939 року на відділ поезії Літературного інституту імені Горького. Цього ж року автор передав машинопис

повного тексту перекладу до Київського театру імені Івана Франка. Після війни Л. Гребінка жив у Москві, відійшовши від літературної діяльності.

Недавно цей переклад було передано на збереження в Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва УРСР. На титульній сторінці читаємо:

Вільям Шекспір
ГАМЛЕТ
ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ
Леонід Гребінка
1939

У передмові «Від перекладача» Л. Гребінка виявляє глибоке розуміння основних ідейно-естетичних і художньо-стилістичних засад трагедії Шекспіра і, виходячи з них, ставить перед своїм перекладом завдання, які й тепер не втратили своєї актуальності. Необхідною умовою успіху він вважає відтворення насамперед «широкої шкали стилів» мови дійових осіб, «надзвичайної цитатності рядків» трагедії. Перекладач наголошує на збереженні багатозначності, гри слів, підтексту, на якому «держиться Шекспір, а надто його «Гамлет». Л. Гребінка не претендує на еквілінеарність перекладу. Він вважає, що при перекладі з англійської мови «наращення рядків неминуче, якщо перекладач не хоче свідомо калічити стиль, думки, рит-

міку, інтонації автора». Варто нагадати, що зроблений майже одночасно із Гребінчиним переклад В. Вера багато втратив саме через надмірну відданість перекладача принципу еквілінеарності.

У своєму перекладі Л. Гребінка намагається віддати не лише загальні відмінності між віршем і прозою твору, а й стильову різнобарвність самого білого вірша в мові персонажів, у різних ситуаціях, неоднорідність римованих віршів і прозових партій, заміну вірша прозою і навпаки, їх злиття і протиставлення в межах однієї сцени і навіть у межах мовної партії одного персонажа.

Взяти хоча б прозові партії Гамлета: то вони бездоганно відбивають настрій героя, як наприклад у розмові з Офелією, коли принц знає, що їх підслуховують; то вони поетично задумливі, інтимні, як у розмові з Горацио перед фатальним двобоєм Гамлета з Лаертом; то пародійно-каламбурні в діалогах із Полонієм, Озріком, Розенкранцом і Гільденстерном, ба навіть з королем; то наполегливо повчальні, як вказівки акторам. До найпоетичніших місць трагедії можна віднести прозу Гамлетового роздуму над тим, що таке людина. Гребінчин переклад цього уривка відтворює його ритмо-інтонаційні особливості:

«Що за майстерна штука чоловік! який шляхетний розумом! який безмежний хистом! формами й рухом своїм як вражає й дивує! дією подібний до янгола! тямую — на божество! краса всесвіту! вершок всього створіння! Одначе, що мені ця квінтесенція праху?»

У цьому перекладі, як і в оригіналі, вражає надзвичайна пристрасть Гамлетового першого монолога. Безладне нагромадження емоцій, спогадів, звинувачень пробивається в уривчастих, пошматованих судженнях, відірваних від контексту речень, окремих несподіваних висновках. У невірному важеному ритмі й заданому оригіналом відповідному темпі, в яскравих образах — в інтонації всього монолога відчувається і Гамлетова відрива до оточення, і велика синівська любов до батька, і гірке розчарування від усвідомлення глибини матиного падіння. Ось як звучить хоча б його початок:

Якби оцеї міцний-міцнющий тулуб,
Розпавсь, розтанув, паром узавсь!
Якби всевічний страхом незнання
Не наказав нам згуби! Боже!

Які гидкі, мерзенні, недоладні,
Пусті для мене втіхи на цім світі!
Тьфу! Тьфу на нього!

Лиш бур'яни, потворне й хижє
Зілля

Буяє в нім... І щоб дійшло до того!
Два місяці, ні, менше, як умер...
Такий король достойний; проти
цього —

Гіперіон проти сатира; матір
Мою він так кохав, що вітер злий
В лице не смів їй дути. Небо і

Чн згадувать?... Вона на нім висіла,
Немов жадоба в ній росла від того
Чим гамувалась... А минув лиш
місяць...

Не думати б...

І, нарешті, монолог закінчується. Ту страхітливу думку, що народжується з Гамлетових сумнівів і терзань, перекладач намагається віддати у вірній оригіналові оздобі шиплячих і свистячих приголосних, які, за висловом Вілсона, «шиплять як зміїний виводок».

O! most wicked speed, to post
With such dexterity to incestuous
sheets.

О безсоромна хуткість:
Так поспішити в кровозмісне ложе!

Переклад Л. Гребінки да-
лекий від послідовного за-
міщення кожної структури,
кожного слова, але, якщо це
слово служить ядром блис-
кучої, часом незвичної
для нашого вуха метафори,
якщо воно — носій худож-
нього образу, що виступає
як специфічний засіб мовної
характеристики дійової осо-
би, перекладач намагається
відтворити і предметно-ло-
гічне значення слова, і його
емоційне забарвлення, його
здатність впливати не тіль-
ки на розум, а й на почуття.

Саме так віддано в пере-
кладі характерні для мови
Гамлета влучні і водночас
прості, предметні образи в
його оцінці дій матері, запі-
дозреної принцом у при-
четності до смерті батька.
Тут, як і в оригіналі, зву-
чить звинувачення: вбито
його любов не лише до ма-
тері, а й до Офелії.

Такий ваш вчинок,
Що і рум'янець скромності

поганить,
Цноту лукавством зве, зриває рожу
З ясного чола чистого кохання,
И болячку садить; обертає шлюбні
Обітниця на клятви картяра;
Такий ваш вчинок, що із тіла

шлюбу
Виймає душу й робить, жужмом

слів
Святий обряд; стидом палає небо,
Лице землі в скорботі про той

вчинок,
Так засмутилось, мов напередодні
Страшного суду.

Досить порівняти цей пе-
реклад з оригіналом, скажі-
мо в такому місці:

O such a deed,
As from the body of contraction
plucks
The very soul, and sweet religion
makes
A rhapsody of words;

щоб переконатись: окремі
фрагменти цієї картини від-
творено в перекладі майже
дослівно, але від того вони
не втрачають своєї худож-
ньої і драматичної вартості,
не порушують її цілісності.

Просто і ясно звучить у
Л. Гребінки «чудесна чисто-
тою й наївністю мова» Офе-
лії.

Шановний пане,
Ви добре знаєте, були дарунки;

Ще й запашні слова їх огортали,
Стократ дорожчими робивши їх;
Та витхнувсь аромат. Душа не
їме дарів,
Як той, хто дав їх, приязню
збіднів.

Як і в оригіналі, ця «ма-
ленька промова» закінчує-
ться римованою сентенцією.
Це, на думку патріарха
англійської шекспірології
Вілсона, є ознакою того, що
вона продумана Офелією
заздалегідь для «випадко-
вої» зустрічі, як і повернен-
ня Гамлетові дарунків.

Римовані рядки можуть,
отже, бути драматично ва-
гомими; доцільність їх від-
творення в усіх випадках не
викликала у Л. Гребінки
сумнівів. Про це варто зга-
дати хоча б тому, що такі
пари перекладались без рим
не тільки М. Старицьким і
часом П. Кулішем, а й у
30-х роках нашого століття.
А. Ніковський в передмові
до редактованого ним пере-
кладу М. Старицького
(1928 р.) безпідставно схва-
лював такий спосіб їх пере-
кладу, бо, мовляв, «римова-
ні вірші у Шекспіра (і пе-
рекладачів) виходять надто
сентенціозно, дешево».

Найцікавіше те, що від-
сутню в старих та й сучас-
них йому перекладах траге-
дії гру слів, необхідну для
повноцінного сприймання
«Гамлета», Л. Гребінка не-
рідко дуже вдало відтво-
рює. Це має велику вагу
для правильного розуміння
образу головного героя,
який грає словами вже в
першій своїй репліці.

Явне незадоволення, зне-
вага, навіть погрози королю
відчутні у грі слів, яка най-
частіше трапляється в сце-
нах Гамлетового «божевіл-
ля». Ось приклад:

Розенкранц. Пане, ви б сказали
нам, де тіло, і пішли б з нами до
короля.

Гамлет. Тіло при королі, але
король не при тілі. Король-бо річ...

Гільденстерн. Річ, пане мій?

Гамлет. Не варта річ. Ведіть
мене.

Добре вдаються Л. Гре-
бінці словесні маніпуляції
хитрого царедворця Поло-
нія, наприклад, у сцені, коли

той має повідомити короля
й королеву про причину бо-
жевілля Гамлета. Він не
спішить дійти до суті спра-
ви, тягне, боячись королів-
ського гніву, бо такою при-
чиною вважає кохання
принца до Офелії:

Державцю мій і пані, міркувати
В чім сила короля, в чім довг
Чом день є день, ніч — ніч і час
Було б лиш гаяти ніч, день і час.
Оскільки стислість — розуму душа,
А велемовність — убрання
Я мовлю стисло. Ваш квітчає,
У божій волі, тобто збожеволів,
Бо ж божевілля в тому й полягає,
Щоб бути не в своїй, а в божій
волі.

Порівняйте ці рядки з від-
повідними рядками в публі-
кованому перекладі В. Вера:

І тим, що розуму душа —
А велемовність — то краса лиш,
Короткий буду. Син ваш —
Безумний; бо в чому ж і безум
Як не в тому, щоб божевільним
бути.

Дуже вдало збережено
підтекст англійського бага-
тозначного «tender» у діало-
зі Офелії і Полонія.

Він, пане, не одну давав заруку
В знак приязні до мене, —

каже Офелія, і старий під-
хоплює слово «заруку» в ін-
шому значенні, двічі повто-
рює його і через однозвучні
варіанти висловлює багато-
значний натяк на те, чого
найбільше боїться у відно-
синах Офелії і Гамлета:

Проси за руку, донько, подорожче,
Щоб ти. — бодай усох мені
Не заручилась лечим без заручин.
язик! —

Досі незнаний україн-
ський «Гамлет» не повинен
залишитись невідомим —
навіть тепер, коли україн-
ська література має інші ви-
сокохудожні переклади шек-
спірівських п'єс. Переклад
Л. Гребінки гідний якнай-
швидшого надрукування,
надання йому прав грома-
дянства у нашій культурі.

Марія АЖНЮК